

Uvod

Škola je mjesto podučavanja i učenja. Tako je uvijek bilo i nadajmo se da će tako i ubuduće biti. Doduše, ono što se promijenilo jeste građivo koje se uči u školi i način na koji se ono predaje. Društvo se brzo mijenja u smislu ekonomskog i društvenog života i škole su pod pritiskom da se na najbolji mogući način prilagode novim uslovima.

Ono što se promijenilo u stavovima velikog broja ljudi jeste da škola više nije samo mjesto gdje se učenici pripremaju za odrasli život, već je i mjesto gdje učenici mnogo vremena provode zajedno. To samo po sebi pruža mogućnost za učenje iz druženja s drugima, ali istovremeno obavezuje učenike da razviju socijalne vještine.

Ukoliko škola odluči da integriše obrazovanje za demokratiju i ljudska prava u svoj sistem (mnoge škole imaju veliki stepen autonomije), onda je donijela odluku da aktivno osmisli školski život i kreira model učenja iz prakse za obrazovanje za demokratiju i ljudska prava. Cijela škola – ne samo jedan razred – postaje mikrozajednica. To nije idealizovana slika već stvarnost. Niko ne tvrdi da je zajednički život lagan i bez konflikta, te u tom pogledu škola nije izuzetak. To ne mora predstavljati cilj. Međutim, mora biti moguće da se različiti interesi prepoznaju, da se ti interesi razjasne i da se iz njih nešto može naučiti, s obzirom da su takve vještine ključne za život građanina.

Ovaj priručnik prvenstveno je namijenjen **nastavnicima**. Iskustvo je pokazalo da isto pomaže edukatorima nastavnika, autorima nastavnih planova i programa, urednicima i prevodiocima udžbenika u zemljama članicama Savjeta Evrope, a možda i šire.

Ovaj priručnik sadrži **devet nastavnih jedinica** o obrazovanju za demokratiju i ljudska prava. Nastavne jedinice sadrže svaka po četiri lekcije i namijenjene su učenicima u osnovnoj školi – uglavnom za učenike starosti 10 i 11 godina. Svaka nastavna jedinica fokusira se na ključni koncept povezan s obrazovanjem za demokratiju i ljudska prava: identitet – pluralizam – ravnopravnost – konflikt – pravila i propisi – vlast – odgovornost – sloboda – komunikacija. Redoslijed predloženih koraka u podučavanju detaljno je opisan za svaku lekciju, naravno koliko je razumno moguće.

Devet nastavnih jedinica u ovom priručniku ne mogu se grupisati da bi se formirao predmet pod nazivom „demokratsko vaspitanje“, „obrazovanje za demokratiju i ljudska prava“ ili na koji god način da se taj predmet zove. Nastavna jedinica, međutim, može da se koristi za časove iz geografije, historije, društvenih predmeta, etike, likovnog i tako dalje. U dogovoru s različitim stručnjacima iz zemalja članica Savjeta Evrope, autori su razvili nastavne jedinice koje se fokusiraju na dodatne elemente obrazovanja za demokratiju i ljudska prava, koje se vrlo lako mogu integrisati u već postojeći primarni nastavni program. Posebno u osnovnim školama, gdje nastavnici pokrivaju veliki dio različitih predmeta, iskustvo je pokazalo da je uvođenje dodatnog predmeta samo kontraproduktivno i da će stvoriti dodatni pritisak na nastavnike. Teme obrazovanja za demokratiju i ljudska prava nijesu teme koje se moraju zasebno proučavati, već fokus treba da bude na različitim perspektivama poznatih tema koje se uobičajeno predaju u osnovnoj školi. Autori su to integrisali u postavku ovog priručnika i osmislili nastavne jedinice tako da se one zasnivaju na postojećim kompetencijama nastavnika u osnovnoj školi i na kompleksnosti podučavanja različitih predmeta. Da sumiramo, s gledišta korisnika ovog priručnika, važno je odgovoriti na pitanje da li je obrazovanje za demokratiju i ljudska prava novi predmet ili ne.

Odgovor mora biti da za većinu škola u većini zemalja obrazovanje za demokratiju i ljudska prava nije novi predmet u osnovnim školama, već on dodaje novu perspektivu učenju i podučavanju unutar postojećeg nastavnog plana. To znači da se nastavnici i učenici podstiču da rade na drugačiji i oplemenjujući način.

Obrazovanje za demokratiju i ljudska prava fokusira se na osnaživanje učenika da postanu aktivni građani koji su voljni i sposobni da učestvuju u oblikovanju budućnosti svojih zajednica. U isto vrijeme, obrazovanje za demokratiju i ljudska prava slijedi osnovne principe dobrog podučavanja. Učestvovanje u demokratiji može i mora da se podučava u školama, i može se integrisati u svaki predmet i to u svakom uzrastu.

Razvoju kompetencije se, stoga, daje prioritet u odnosu na tradicionalni pristup podučavanju usmjerenom na sadržaj.

Da budemo sigurni, obrazovanje za demokratiju i ljudska prava ima i dimenziju podučavanja usmjerenog na sadržaj – podučavanje o demokratiji i ljudskim pravima. Takvi elementi mogu se integrisati u predmet poput obrazovanja za demokratiju i ljudska prava, ili se mogu uključiti u predmet historije i društvenih predmeta.

Ključni element podučavanja obrazovanja za demokratiju i ljudska prava jeste podučavanje u duhu demokratije, ili kroz demokratiju i ljudska prava, tako da se ta nova perspektiva odražava na cijeloj školi. Ovaj priručnik prikazuje da perspektiva obrazovanja za demokratiju i ljudska prava pruža nove metode podučavanja i učenja u razredu i na taj način obogaćuje uloge nastavnika i učenika. Učenici dobijaju veći udio u vremenu kao pravom vremenu učenja, dok nastavnik djeluje kao posmatrač i moderator, uz svoju tradicionalnu ulogu instruktora. Modeli podučavanja podstiču nastavnika da se fokusira na odabrane teme i da omogućava učenicima dovoljno vremena da te teme detaljno prouče – drugim riječima „uraditi manje, ali to dobro uraditi“.

Nastavna sredstva i radni listovi – priručnik za učenike

Ključni princip svih nastavnih jedinica jeste aktivnost učenika. Ta ideja počiva na činjenici da je podučavanje aktivan proces sticanja znanja i da nije samo proces pasivnog slušanja. Nastavne jedinice stoga postaju trenuci komunikacije, potrage za informacijama, razmatranja i objašnjavanja. Nastavnici podržavaju te procese sa spoznajom da je učenje o demokratiji kontinuirani proces i da je prirodno griješiti. Samostalno učenje od strane studenata potpomognuto je putem takozvanog „kompleta instrumenata“. Dvanaest izabranih metoda potpomažu samostalno učenje usmjereno na vlastiti razvoj (istraživanje u bibliotekama, istraživanje putem interneta, sprovođenje intervjua i anketa, interpretacija slika, mentalne mape, izrada postera, organizovanje izložbi, planiranje i održavanje prezentacija, pripremanje providnih folija ili *PowerPoint* prezentacija, pisanje novinskih članaka, postavljanje predstava ili održavanje debata).

Radni listovi za učenike pružaju dodatnu podršku. To su pojedinačni radni listovi koji su dio nastavne jedinice i dijele se učenicima. Svi radni listovi za učenike nalaze se na kraju ovog priručnika. Komplet radnog materijala može se jednostavno izvaditi i kopirati za svakog učenika. Svaki radni list je numerisan prema nastavnoj jedinici i lekciji u kojoj se koristi (npr. nastavna jedinica 3, druga lekcija). Nastavnici odlučuju kako i gdje će se materijali dijeliti učenicima i kako će se sakupljati nakon korišćenja. U nekim slučajevima praktično bi bilo da se listovi stave u jednu fasciklu, dok u nekom drugom slučaju nastavnici mogu odlučiti da sve stave u odvojenu knjigu ili da komplet koriste kao što se pojavljuje u ovom priručniku – kao integrisani dodatak.

Iskustvo u korišćenju materijala podobnih za kopiranje pokazuje da je glavni uslov za nastavnike da materijali budu praktični i sami po sebi jasni. Radni listovi moraju biti komplementarni i praktični, ne teški za razumijevanje i da ne zahtijevaju mnogo vremena za objašnjavanje. Radni listovi dati u ovom priručniku stoga su jednostavni za upotrebu, jednostavni za modifikovanje i prilagođavanje specifičnim potrebama razreda ili za varijacije u nastavnim metodima. Osim uobičajenog formativnog vrednovanja učeničkog učešća u razrednim aktivnostima, bilježenja njihovog učešća i motivacije, radni listovi takođe predstavljaju sredstva pomoću kojih se doći do pisane procjene.